

RICHARD WILLIAMS (1933–2019)

Az animátor álma

VARGA ZOLTÁN

RICHARD WILLIAMS KLASSZIKUSOKAT KÖVETŐ ÉS ÚJ UTAKAT MEGALAPOZÓ ÉLETMŰVE NÉLKÜL ELKÉPZELHETETLEN AZ ANIMÁCIÓS FILM TÖRTÉNETE.

Jankovics Marcell és Rofusz Ferenc az egyik legkiválóbb animátorként szokta emlegetni a 86 esztendősen elhunyt Richard Williamst, s méltatóit még sokáig sorolni lehetne. Williams az animációs film legendáinak egyike volt – annak ellenére is, illetve részben éppen azért, mert életműve középpontjában egy torzóban maradt, soha be nem fejezett *opus magnum* áll. Richard Williams munkásságát az animációs film történetébe néhány rövidfilm, számos animált főcím, több ezer (!) reklámfilm, valamint három egészestés film írta be.

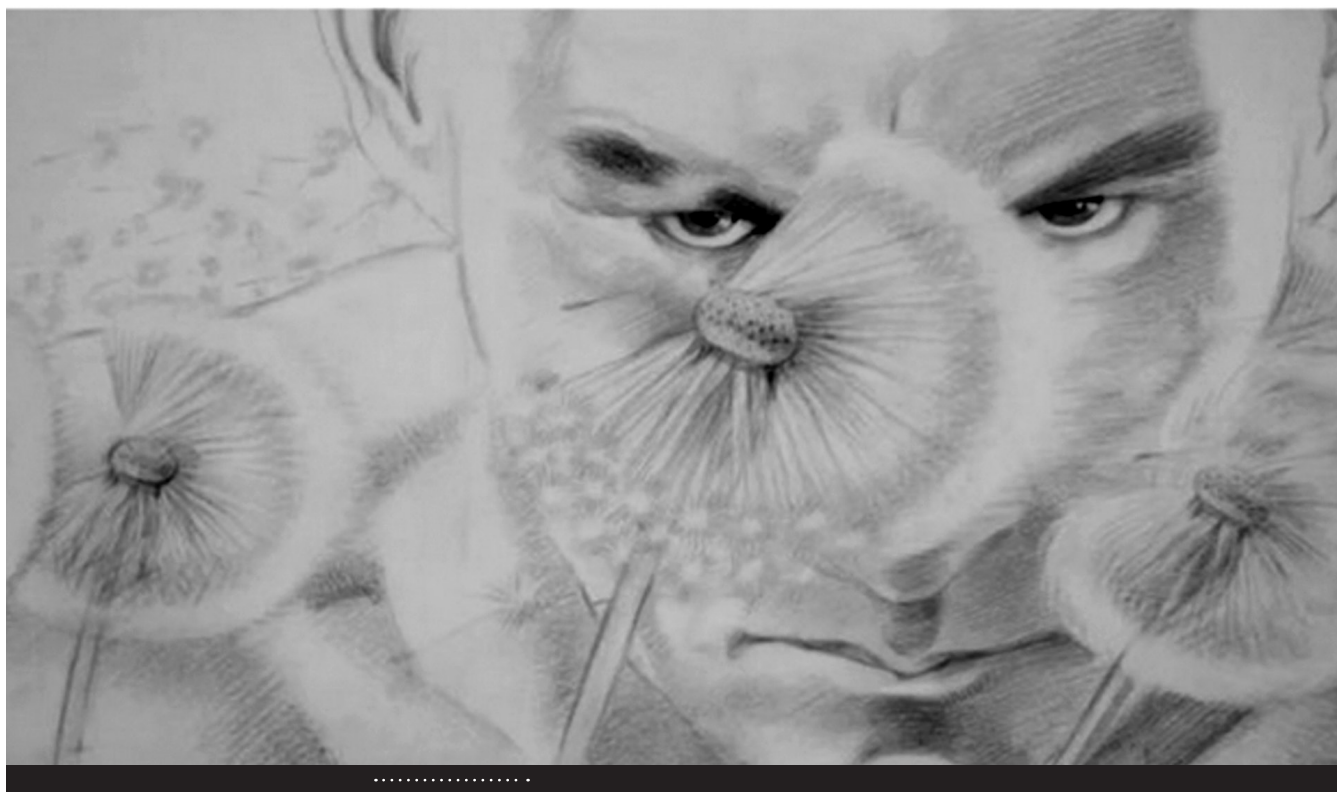
A Torontóban született alkotó már ötévesen az animáció hatása alá került, Walt Disney rajzfilmje, a *Hófehérke és a hét törpe* a gyermekként is sokat rajzoló Williamst egy életre megbűvölte, évekig arra készült utána, hogy a Disney stúdió munkatársa lehessen – az 1950-es évekre azonban, képzőművészeti tanulmányai után s egy Rembrandt-kiállítás hatására a festészet mellett kötelezte el magát, székhelyét pedig Kanadából Ibizába tette át. A festés mellett jazzzenekar tagjaként töltött el éveket (az animáció mellett a jazz volt a szenvedélye). Amikor újraéledtek benne az animációsfilmes ambíciók, csatlakozott Londonban az ugyancsak Kanadából érkezett (később a *Sárga tengeraltjárót* megrendező) George Dunning stúdiójához, s miközben megélhetését a televíziós munkák, mindenekelőtt a hirdetések biztosították, három éven át dolgozott saját animációján, az 1958-ban (Bob Godfrey technikai segítségével) befejezett *The Little Islanden* (*A kis sziget*). A méreteit (több mint félórás produkcióról van szó) és intellektuális ambícióit tekintve egyaránt merész bemutatkozást rövidfilmek követték, s Williams meg-

alapította saját londoni filmstúdióját, ahol a folyamatos reklámanimációs tevékenység mellett az 1960-as évek derekára megálmodta legnagyobb filmtervét, az *Ezeregyéjszaka meséiből* merítő *Nasrudint*, melynek megvalósítása – s az elképzelések újabb és újabb transzformációi – egészen az 1990-es évek közepéig (!) kísérik Williams pályáját. Hozzájárultak a nagy álom finanszírozásához s Williams hírnevét is öregbítették az időközben készített fontosabb munkák: a közel félórás Charles Dickens-adaptáció, az *A Christmas Carol* (*Karácsonyi ének*, 1971) megrendezése és a *Roger nyúl a pácban* (1988) animációs munkálatainak kivitelezése. A *Nasrudin*-film időközben a *The Thief and the Cobbler* (*A tolvaj és a varga*) címet kapta, bemutatásának (avagy be nem mutatásának) visszasságai azonban aligha jelenthették a nagy álom valóra váltását 1993-ban: a munkálatokat finanszírozó, végül a befejezetlen produkciót kisajátító hollywoodi stúdió újravágta és „musicalesítette” az anyagot; a művész elképzeléseihez legközelebb áll – később megjelentetett – változat pedig tele van félkész, vázlatos jelenetekkel. Ezt követően Williams a haláláig dolgozott: utolsó éveit a bristoli Aardman stúdióban töltötte, s már nyolcvanadik életévének betöltése után (!) fogott bele újabb nagyszabású filmterve, az Arisztophanész *Lüszisztratét* feldolgozó egészestés animációba, melynek „bevezetéseként” született a 2015-ös, Oscar-díjra nominált *Prologue* (*Prológus*).

A Richard Williams-életmű számos elismerésben részesült, a *Karácsonyi ének*ért és a *Roger nyúl*ért egyaránt Oscar-díjjal tüntették ki (utóbbiért kettő aranyszobrocskával honorálták). Évtizedek animatori tapasztalatait rendkívül szemléletesen bemutató-sűrítő kötete,

a több kiadást megért, először 2002-ben publikált *The Animator's Survival Kit* a szakma alapkönyve lett. Williams a tradicionális rajzanimációt tekintette példaképnek: stúdiójába a klasszikus rajzfilmkészítés olyan animátorait invitálta vendéglőadóinak, munkatársának, akik a Disney-nél (Grim Natwick, Art Babbitt, Milt Kahl) vagy a Warnernél (Ken Harris) fektették le a mesterség alapjait. A klasszikusokat tiszteletben tartva és csodálva dolgozta ki Williams a saját stílusát – alkalmazott animációiban pedig számtalan stílust kipróbált. Reklámfilmjeiben Tex Avery szédületes rajzfilmjei előtt éppúgy tisztelgett, mint a fantasy-illusztrátor Frank Frazetta előtt; főcímeiben pedig hol a 19. századi angliai karikatúrák mozdultak meg (mint a Tony Richardson rendezésében készült *A könnyűlovasság támadásában*), hol a Rózsaszín Párduc és Clouseau felügyelő bonyolódott újabb kergetőzésbe, melynek során a Párduc a mozi olyan ikonjait parodizálta, mint Chaplin és Boris Karloff (*A Rózsaszín Párduc visszatér*). Williams igazi kézjegyét az optikai illúziók világához közelítő látványalkotás jelenti, melynek során a gyakran pepitamintás képmezőn síkszerűség és térérzet összeolvadnak, előtér és háttér szinte szórint helyet cserélnek (különösen olyan jelenetekben, ahol a hősök menekülnek, a figurák üldözik egymást). Ezek a mozzanatok egészestés animációi közül a *The Thief and the Cobbler* jellemzik a leginkább, a *Roger nyúlban* és a *Raggedy Ann & Andy: A Musical Adventure*-ben (1977) szórványosabbak, jóllehet a *Roger nyúl* bevezető rajzfilm-részlete tobzódik az ilyen hatásokban.

A Williams-animációk nyitánya, *A kis sziget* olyan művészt sejtet, aki láthatóan nem adja alább a „végső kérdések” faggatásánál. A rendhagyó robinzonád három alakja – a módfelett stilizált emberfigurák egyike sem beszél, mindannyian „zörejnnyelven” nyilvánulnak meg – egy-egy allegória: az Igazság, a Szépség és a Jóság eszméjét képviselik; ezek az ideák egyúttal a tudomány, a művészet és a társadalom képzeiteit hívják elő. Tragikus ironia, hogy a pozitív értékek önmaguk torzképévé silányulnak, összeférhetetlennek bizonyulnak: a Szépség és a Jóság küzdelme elharapózik, mindketten veszedelmes szörnyeteggé változnak, a grandiózus összecsapást zaklatott montázshasználat teszi szuggesztívebbé. A tombolást az Igazság közbeavatkozása

állítja meg, a tudomány azonban valamennyiük vesztét okozza az atombomba kifejlesztésével és felrobbantásával. Mint ha csak erre a filmre rímelve a majd' 50 évvel később készült

Prológus ugyancsak pusztításba torkolló cselekménye: a négy görög katona – éles ellentétben *A kis sziget* végletekig egyszerűsített figuráival, itt valóságúen megjelenített emberalakokat látunk – kíméletlenül lemészárolja egymást; az ép embertestek monokróm megjelenítésének apollóni tisztaságát a kiontott, vörösben patakzó vér dionüszoszi káosza maszatolja szét. Az életművet keretező munkák között készült animációs rövidfilmek közül a *Karácsonyi ének* a legtöbbet méltatott tétel, a Dickens-mű nem egyetlen, de legfontosabb animációs változata (a Disney is készítette belőle rajzfilmet Dagobert bácsival *Scrooge* szerepében, később a *Roger nyúl* főrendezője, Robert Zemeckis is adaptálta). A Chuck Jones produceri közreműködésével eredetileg tévéfilmként készült rajzanimációban Williams visszanyúlt a Dickens-könyv első kiadásához készült illusztrációkhoz, s képi világukat a nagy tereket (és per sze időtávolságokat) átszelő utazások megjelenítésével kombinálta (*Scrooge*-nek ugyanaz a karakterszínész, Alastair

„Nem adja alább a végső kérdések faggatásánál”

(Richard Williams: *Prológus*)

legtávolabb a Johnny Gruelle rongybaba-figuráit felleptető *Raggedy Ann & Andy* áll, amelyet eredetileg nem ő rendezett volna, s nem is kapott a feladathoz teljes körű alkotói kontrollt (mint később szellemesen utalt rá, ezzel a filmmel tanultra meg az „arany szabályt”: „akinél az arany, az diktálja a szabályokat”). Különlegessége, hogy a *Raggedy Ann & Andy* címadó hősnőjének – a film legtöbbet szereplő figurájának – a magyar származású animátor, Tissa David (Dávid Teréz) tervezte a mozgásait (női animátor korábban ilyen fontos pozíciót nemigen töltött be egészestés animációs filmben), s az a többperces jelenet, amelyben hőseink csokoládéból, édességekből formálódó masszába ragadnak, a folyamatos átváltozások valódi bravúrjait kínálja. (Az élszereplős prologusban a rendező kislánya, Claire Williams tűnik föl néhány percre.) A *Roger nyúl a pácban* paradox módon úgy vált a Richard Williams-életmű legsikeresebb tételévé, hogy valószínűleg kevesen tudják, kinek is köszönhető az élszereplős felvételeket animált

Sim kölcsönzi a hangját, aki az 1951-es klasszikus élszereplős feldolgozásban is a zsupori üzletember bőrébe bújtt).

Williams három egészestés animációja közül alkatától a karakterekkel vegyítő film firkafiguráit létrehozó stáb irányítása, s nem utolsó sorban a címszereplő és becses neje, a férfitekinteteket mágnesként vonzó vörös démon, Jessica megtervezése. A *Roger nyúl* szinte makulátlan technikai tökélye mindmáig zavarba ejtő, szípor-kázó fantáziája pedig óda a klasszikus hollywoodi rajzfilmhez – mindenekelőtt a *Bolondos dallamok* és a *Tex Avery*-animációk fékevesztett humorához.

Sem a komikum, sem az intrika nem hiányzik a *The Thief and the Cobbler*-ből, mégsem a cselekménye érdekes, hanem három fő figurája és a perzsa ornamentikát az optikai illúziókkal ötvöző képkalkotása. A két címszereplő – a folyton osonó, kleptomániás tolvaj, akit még Rube Goldberg-i masinériák sem pusztíthatnak el, illetve a bátor és nemeslelkű varga, akibe beleszeret a hercegnő – egyike sem beszél, míg a fondorlatos varázsló, Zig-Zag csakis rímekben szólal meg, Vincent Price csodás hangján. A fáma szerint Williams évekig animálta Zig-Zag kártyatrükkjének képsorát, akárcsak a nagyszabású háborús jeleneteket. Alkotójának ambíciója az volt, hogy „minden idők legjobb egészestés animációját” hozza létre – bár ez az álom megghiúsult, az animáció történetének egyik legnagyobb legendáját viszont megalkotta vele. •